

NYÁRGAZDÁLKODÁS A HANSÁGBAN

Bors László

Kisalföldi Erdőgazdaság Zrt. Kapuvári Erdészeti

Kulcsszavak: nemes nyár, Hanság, Pannónia

RÖVIDEN A HANSÁGRÓL

A Hanság két nagy, eredetileg lefolyástalan medencéje csupán pár méterrel süllyed a Kisalföld síkja alá, így összefüggő nyílt vízfelület csak csapadékos, áradásos időszakokban tudott kialakulni, egyébként kisebb tavak váltakoztak mocsaras területekkel, vizenyős rétekkel, fával borított magasabb területekkel.

A mocsárvilág lecsapolására az első próbálkozások már a római korban megtörténtek, de a feladat mérete és összetettsége meghaladta a kor műszaki színvonalát. Komolyabb beavatkozások a 19. és 20. század fordulóján zajlottak, ekkor fokozatosan kialakultak a jelenlegi csatornahálózat gerincelemei, majd az 1950-es években megtörtént a lecsapolási munkák zöme, ami a táj látványos átalakulását okozta. Hatalmas területekről tűntek el az ősi tájelemek, és helyüket egyrészt mezőgazdasági területek (főleg szántók) vették át, másrészt kiterjedt erdőtelepítések keretében több ezer hektáron létesültek főleg nemes nyáras erdők.

VÍZ- ÉS CSAPADÉKVISZONYOK

A Hanságban a legmeghatározóbb tényező a víz, számos természetes és mesterséges vízfolyás érkezik a területre, melyek közül a legfontosabbak a Fertő vízszintjét szabályozó Hanság-főcsatorna, de ide érkezik az Ikva, a Répce és a Kis-Rába, illetve több kisebb csatorna is. A befolyó vizek a csekély fenékesítés miatt lassan távoznak, így főleg a tavaszi időszakban gyakran alakulnak ki belvizes állapotok. Hogy okoz-e az állományokban károkat vagy sem, az elsősorban azon múlik, hogy a nyári melegek előtt tud-e távozni a többletvíz.

A területet üzemi csatornák hálózják be, összesen mintegy 180 kilométer hosszban. Ezek a csatornák és műtárgyaik az erdőgazdaság kezelésében állnak. Elsődleges feladatuk a vizek összegyűjtése és a Hanság-főcsatornába juttatása, de kialakításuknál fogva gravitációs öntözésre is alkalmasak. A hatékony vízelvezetésre téli és tavaszi időszakban, a vízpótlásra pedig az aszályos nyári időszakban lehet szükség. A hatékony működtetéshez az évenkénti kaszálás és alkalmanként egy-egy szakasz iszapolása elengedhetetlen.

A magasabb, ezáltal szárazabb térszinteken, vagy akár csak a bakhátak tetején van jelentősége a hulló csapadéknak, mely 50 éves átlagban 590 mm körül alakul évente, és kb. a fele jelentkezik tenyészidőszakban. Az eloszlása azonban nagyon hektikus, az elmúlt néhány év tavaszi csapadék mennyisége rendkívül kevés volt.

TERMŐHELYI ADOTTSÁGOK

A vizes élőhelyek következtében a nagy tömegben burjánzó növényzetből helyenként több méter vastag tőzeg képződött, mely azonban a lecsapolások hatására, levegőre kerülve bomlásnak indult, kotusodott. Az átalakulás, bomlás következtében az elmúlt 100 évben fél méter talaj tűnt el ezekről a termőhelyekről. Ennek a negatív folyamatnak a megfékezése, megállítása helyes vízgazdálkodással és a teljes talaj-előkészítés nélkülözésével érhető el, mely gazdálkodói oldalról is érdek, a természetvédelem részéről pedig elvárás. Ugyanis a tápanyagban gazdag talajréteg alatt néhol aggasztó közelségben megtaláljuk az egykori tófenéken kialakult lápi fekvést, melynek a karbonátos mésztartalma nem teszi lehetővé az erdő tenyészet jelenlétét. A kezelt területen belül mindössze 3-4 méter szintkülönbséget találunk csak, ezen belül a kis magasságkülönbségek is nagy eltérést okoznak a víz ellátottságban. Olyan szélsőséges helyzetek is előállnak, hogy ugyanazon erdőszítés mélyebb fekvésű részén a tavasz elejétől nyár elejéig jelen levő, felmelegedő nyílt víz pusztítja ki a csemetéket, míg a magasabb részén a nyár második felében az aszály.

A táj egésze az ESZTY klímába tartozik. A talajok vízgazdálkodása 90%-ban vízhatásnak kitett, IDŐSZ, ÁLLV, FELSZ hidrológiájúak. A jellemző genetikai talajtípusok a síkláp talajok (45%), az öntés réti talajok (25%), a lápos réti talajok (20%) és a típusos réti talajok (9%), melyek mellett találunk öntés erdőtalajokat, humuszos öntés talajokat, és réti erdőtalajokat (1%). A termőréteg mélysége 80%-ban KMÉ, SE, a fizikai talajféleség vályog.

NEMES NYÁRAK A HANSÁGBAN

Térfoglalásuk a Hanságban az 1950-es években kezdődött, a nyárgazdálkodás arany kora pedig az 1970-es évektől kezdődően a 2000-es évekig volt. Ekkor a még kevésbé degradálódott talajokon a régi (OLNY, ÓNY) klónokkal „zavartalanul” folyt a gazdálkodás, folyamatosan fejlődő gépesítettség mellett, intenzívebb erdőművelési, erdőnevelési beavatkozásokkal. Napjainkban gazdasági jelentőségét továbbra is tartja a fafaj, azonban az erőteljes ökonómiai szemlélet miatt a ráfordítások mértéke jelentősen lecsökkent. További hátrányokat okoznak a természetvédelmi területeken jelentkező tér és időbeli korlátozások.

A Kisalföldi Erdőgazdaság Zrt. 2 erdőgondnoksága (Dél-Hansági és Észak-Hansági) 10700 ha területet kezel, melyből a Fertő-Hanság erdészeti tájba tartozó tényleges erdőterület 8700 ha, amiből 4500 ha nemes nyáras (közel 800.000 brm³ élőfakészlettel).

A nemes nyár állományok területaránya csökkenő tendenciát mutat, hiszen több, mint 4000 ha a védett és fokozottan védett terület (Fertő-Hanság Nemzeti Park) és ezzel átfedésben közel 4700 ha a Natura2000-es terület, ahol a véghasználatokat követően 30%-ban írnak elő fafaj-cserés szerkezet-átalakítást. A fafaj összes fakészletében a területi részesedés csökkenése ellenére növekedés figyelhető meg, amit a korlátozások és az elmúlt évek fapiaci helyzete által előidézett alulhasznosítás okoz, aminek azonban a túltartott állományokban (10% 40 év feletti állomány) jelentkező minőségi romlás a következménye.

A növekedési erély a termőhelytől függően változatos, de összességében talán közepesnek mondható: 250-350 nm³/ha véghasználati fatérfogat a leggyakoribb, ami mellé az előhasználatokból további 140-180 nm³/ha-al lehet

számolni.

A leggyakoribb állományalkotó klón napjainkban a 'Pannónia', mellette a két legtöbbször használt klón a 'Kopecky' és a 'Koltay'. Ezeken túl gyakorlatilag megtalálható az 1980-as és '1990-es években az ERTI által kísérletbe vont klónok mindegyike.

ERDŐMŰVELÉS

A két erdőgondnokság területén összesen 160 ha körül alakul az éves véghasználati terület, melyből kb. 90 ha esetében az első kivétel fajaja a nemes nyár.

A talaj-előkészítésnek kétféle gyakorlata van jelenleg a gazdaságunknál. Klasszikus esetben elvégezzük a tuskók szétforgácsolását (Ellettari tuskófúróval) és mélyforgatással (rigolekével) vagy nehéz tárcsával (VNT-14, NT-6) kivitelezük a talajművelést. Ennél az eljárásnál minden munkaművelet után simítózást is végzünk. Újabban a védett területeinken, elsősorban tuskózás nélkül megtörténik a terület teljes vagy részleges (csak a tuskó sorok) mulcsozása, majd a sorközök nehéz tárcsázása (NT-6).

Ezt követően a hagyományosan előkészített, tuskózott területeken lánctalpas erőgépre szerelt hansági suháng ültetővel, tuskós területeken pedig MTZ-re szerelt gödörfúró által készített ültető gödörbe, kézzel történik a csemeték elültetése. Mindkét esetben a csemeték egyengetésével, betaposásával ér véget az ültetés. A jobb megeredés érdekében a csemetéket visszavágjuk. A felhasznált szaporítóanyag suháng vagy A, esetleg B méretű gyökeres dugvány. Hektáronként 800-1100 db csemetét ültetünk, a meglévő tuskósorokhoz igazodva, vagy teljes talaj-előkészítés esetén 4 x 2,0 m-es hálózatban.

Az erdősítések sorköz ápolása MTZ + tárcsa vagy szárzúzó segítségével

Alföldi Erdőkért Egyesület Kutatói Nap

Püspökladány 2021.11.10

zajlik, évente 2-3 alkalommal. A sorok ápolását motoros kézi kaszával végezzük, évi 1-2 alkalommal. A kúszónövények eltávolítása alkalmasszerűen, szükség szerint történik. Tuskós területek esetén indokolt a tuskósarjak leverése.

A nemes nyár erdősítéseket a jelenlegi vadállomány (elsősorban a szarvas) miatt csak vadvédelmi kerítés mögött tudjuk felnevelni. A kerítéseket panelal építjük, és alapesetben 5-6 év után elbontjuk.

Az erdősítések befejezésére jó esetben 2 év elegendő, de a különböző károsítások miatt akár 4-5 év is szükséges.

A minőségi nyárfa termesztés elengedhetetlen kritériuma a kellő időben elvégzett nyesési munkák megléte. Sajnos ez a munkaművelet az elmúlt években jelentősen háttérbe szorult a kapacitásbeli és finansziális nehézségek következtében.

FAHASZNÁLAT

A két gondnokság évente átlagosan 53.000 nm³-t termel, melyből 44.000 nm³ (83%) a nemes nyár. A nemes nyár esetében a választékok megoszlása: hámozási rönk 15%, fűrészrönk 50%, kivágás 5%, rostfa 20%, a maradék 10% pedig papírfa, vastag tűzifa, apríték alapanyag és gyűjtött tűzifa.

A nevelővágásokat 8-10 éves korban kezdjük el és gyakorlatilag 5-7 évenként térünk vissza a növekedési erély mértékének megfelelően. Általában három, maximum négy előhasználat történik:

TI: 8-10 éves korban (20-50 nm³/ha) – a kikerülő választék rostfa.

TKGY: 15-17 éves korban (40-60 nm³/ha) – itt már kis százalékban hámozási rönköt is tudunk termelni, de alapvetően hosszú kivágás, vagy papírfa és rostfa keletkezik.

Alföldi Erdőkért Egyesület Kutatói Nap

Püspökladány 2021.11.10

NFGY: 20-24 éves korban (50-80 nm³/ha) – jelentősebb hámozási- és fűrészrönk kihozatal, valamint papírfa és rostfa, tűzifa.

Védett területeken értékmentési célból az elmúlt tervezési ciklusban több esetben is beterveztünk egy plusz NFGY-t, hogy a túltartásra ítél, de még „csak” 30 éves állományokból kinyerjünk némi hámozási rönköt.

TRV: 30-35 éves korban (250-450 nm³/ha), de előfordul 50 éves kor felett is, védett területek esetében.

A termelések jelentős részét motorfűrészkes brigádok végzik, MTZ-s, LKT-s vagy forwarderes (Ponsse, John Deere, Valmet) gépi közelítéssel. Az elmúlt néhány évben már alkalmaztunk harvestereket is mind az előhasználatok (Sampo Rosenlew), mind a véghasználatok (Ponsse, John Deere) esetében. A tapasztalataink kedvezőek, a gyakran szűkösen rendelkezésre álló termelési időszakok hatékony kihasználása miatt, illetve egyéb kapacitásbeli nehézségek kiküszöbölése okán. A klónok tekintetében a leghatékonyabban a 'Pannónia' nyár termelhető, az ágszerkezete és a maximális méretei miatt. A túltartott OLNŸ, ÓNY klónú állományok termelésére nem igazán alkalmasak a harvesterek, a vastag (70 cm) feletti törzsek és az erős oldalágak gondot okoznak.

A véghasználatoknál a vágástakarítást (vágástéri hulladék lehordását) a termelések közben folyamatosan, vagy LKT-s technológia esetén időben eltolva forwarderek segítségével végezzük, manapság ritkábban alkalmazunk VÁGTA-t és égetünk vágástéri hulladékot.

A GAZDÁLKODÓBAN FELMERÜLŐ KÉRDÉSEK

Az előbbieken vázolt formában, ugyan nem tankönyvszerűen, de a tulajdonosi elvárásoknak eleget téve tartamos és eredményes gazdálkodást folytatunk. Az elmúlt két év fapiaci pangásának ellenére is képesek voltunk megbirkózni a felénk támasztott megszorításoknak úgy, hogy annak az erdők nem látták kárát. Ezen tények tudatában mégis a jövőbe tekintve számos megoldásra váró problémakör jut nap, mint nap az eszünkbe.

Az általunk méltán preferált, nagy területeken, egybefüggően jelen levő 'Pannónia' klón nem okoz-e egyik évről a másikra elháríthatatlan problémát számunkra?

A mindkét ágazatban, évente érezhetőbben jelentkező munkaerőhiány mikor jut el arra a szintre, hogy nem tudunk megfelelni az elvárt minőségi és mennyiségi követelményeknek?

A meglévő munkaerő megtartása meddig lehetséges a bérek emelésével, illetve mikor jön el az a megfizethetetlen szint, amely mellett nem képes eredményes lenni a gazdálkodásunk?

Az előírt fafaj-cserés szerkezet-átalakítások, melyeket a termőhelyi tényezők miatt a legtöbb esetben csak a faanyag szempontjából nagyságrendekkel értéktelenebb hazai nyárrakkal tudunk megvalósítani, vajon mikor kezdik éreztetni a hozamkiesésből fakadó hatásukat? Mivel az erdésznek a távlati jövőre is előre kell tekintenie, e hatás kezdetén túlnézve milyen a jövőkép? És az valóban jobb, mint a jelenlegi?